

Nagy Zsolt

Nyárády Erazmus Gyula külföldre került hagyatéka

„A természettudományok művelői csaknem fél évezrede készítenek préselve szárított növénygyűjteményeket. A herbáriumok alkalmazása sokáig a növényfajok alaktani tulajdonságainak, valamint elterjedésének dokumentálására korlátozódott. Nemrégiben még általánosan elterjedt kötelező iskolai feladat volt, mára azonban egyre kevésbé jellemző a növénygyűjtemény készítésének megkövetelése. Ez már csak azért is sajnálatos, mivel napjainkra bebizonyosodott, hogy ezek a gyűjtemények felbecsülhetetlen tudományos értéket képviselnek és felhasználási lehetőségeik messze túlmutatnak a klasszikus botanika határain.”¹

„... a herbáriumokat a növénytanon kívül egy sor más tudományterület is eredményesen használja.”²

Még egyszer Nyárádyról...

Nyárády Erazmus Gyula 1881. április 7-én született a Maros megyei Nyárádtő (Ungheni) községben, s bár gyerekkorát szegénység és tragédiák határozták meg, mégis az erdélyi, illetve romániai botanikatudomány legjelentősebb alakjává, európai hírnő növényismerőjévé emelkedett. Életéről és munkásságáról az utóbbi évtizedekben két nagyobb monográfia³ is napvilágot látott. Tanulmányom első felében e kötetekre, illetve Nyárády publikációira alapozva életét és munkásságát mutatom be vázlatosan, majd kitérek a közel 90 000 lapot számláló herbáriumi gyűjteményének kutatástörténetére. Mivel a természettudós külföldre került lapjairól eddig nem rendelkezünk semmiféle ismerettel, a tanulmány ezt a hiányt kívánja valamelyest pótolni: írásom második felében egyrészt olyan Nyárády-lapokra hívom fel a figyelmet, melyek jelenleg a világ legnagyobb botanikus kertjeinek, természettudományi múzeumainak és egyetemeinek

Nagy Zsolt (1991) – néprajzkutató, kertész-művelő, szerkesztő, Sapientia EMTE, Kreatív Könyvkiadó, Marosvásárhely, nagycszolt@yahoo.com

¹ Nagy Timea–Takács Attila–Molnár V. Attila: *A herbáriumok története és használata 1. A szárított kerttől a modern gyűjteményekig*. Élet és Tudomány LXII(2017). 22. szám. 687.

² Takács Attila–Nagy Timea–Molnár V. Attila: *A herbáriumok története és használata 2. Mire jók a növénygyűjtemények?* Élet és Tudomány LXII(2017). 24. szám. 752.

³ Váczy Kálmán–Bartha Sándor: *Nyárády Erazmus Gyula, a természettudós*. Kvár 1988; *Nyárády Erazmus Gyula emlékezete*. Szerk. Bartók Katalin. Kvár 2016.

leltárában tűnnek fel, másrészt kitérek a preparált taxonok gyűjtési körülményeire, az ebből levonható tanulságokra, bemutatom a lapok külföldre kerülésének okát, adatokkal szolgálom Nyárády szakmai kapcsolathálójának megismeréséhez, s mindemellett azt is jelzem, hogy a korábban 90 000 lapra becsült hagyaték a továbbiakban nemcsak a külföldre került anyagmenyiséggel bővíthető, hanem a helyi gyűjtemények is rejtenek még újabb, eddig nem ismert Nyárády-lapokat.

Nyárády, a tudós

Nyárády Erazmus Gyula középiskolai tanulmányait Marosvásárhelyen, illetve a kolozsvári tanítóképző intézetben folytatta, majd a budapesti tanárképző intézet természetrajz–földrajz szakára iratkozott be. Ekkor kezdett érdeklődni a Tátra-hegység, illetve a dalmát tengerpart növényzete iránt, és ekkor közölte első növénytani cikkeit a Paedagogiumi Lapokban.⁴

1904-ben, főiskolai tanulmányainak befejeztével a Tátra lábánál fekvő Késmárk (Kežmarok, ma Szlovákia) középiskolájába kérte kihelyezését természetrajztanárnak, s az itt végzett botanikai tanulmányaival alapozta meg botanikusi hírnevét. „Minden szabad idejét a környék növényzetével való ismerkedésnek szentelte, de az erdélyi tájak sajátos növényzetének tanulmányozását sem adta fel.”⁵ A késmárki hét év alatt Gáspárdy Aladárral együttműködve részt vett a *Természetrajz a polgári leányiskolák I. osztálya számára* című Szterényi-féle tankönyv új (1908-as) tanterv szerinti átdolgozásában,⁶ 38 oldalas önálló kiadványt tett közzé a Magas-Tátrában fekvő Menguszfalvi-völgy, Omladék-völgy, valamint a Vadorzó-hágó magyar oldalának botanikai értékeiről,⁷ kutatási eredményeit pedig folyamatosan közölte *A Kor*,⁸ a Növénytani Közlemények,⁹ a Természettudományi Közlöny,¹⁰ a Botanikai Közlemények¹¹ és a Magyar Botanikai Lapok¹²

⁴ Nyárády Erazmus Gyula: *A galiciai Dunajec folyó völgyéről*. Paedagogiumi Lapok (a továbbiakban P.L.) III(1903). 10; Uő: *A növények szövetségéről*. P.L. III(1903). 71; Uő: *A növények földrajzi elterjedéséről a környezet-hez való alkalmazkodással kapcsolatos kiválasztódás következtében*. P.L. III(1903). 86; Uő: *A budapesti Gellérthegy Sternbergia colchiciflora ritka növényéről*. P.L. IV(1904). 25; Uő: *A Magastátra flórájáról*. P.L. IV(1904). 74–77.

⁵ Bartha Sándor: *Nyárády Erazmus Gyula élete*. = *Nyárády Erazmus Gyula emlékezete*. Szerk. Bartók Katalin. Kvár 2016. 15.

⁶ Szterényi Hugó: *Természetrajz a polgári leányiskolák I. osztálya számára*. Az 1908. évi új tanterv szerint átdolgozta Gáspárdy Aladár és Nyárády E. Gyula. Bp. 1910.

⁷ Nyárády Erazmus Gyula: *Magas Tátrában fekvő Manguszfalvi völgy, Omladék-völgy, valamint a Vadorzó-hágó magyar oldalának botanikai ismertetése. Descriptio florae e convallium in Tatrae Magnae montibus Menguszfalvensis, Omladék-völgyensis (Ruinensis) atque in lateribus Hungaricis clivi Vadorzóensis*. Késmárk 1909.

⁸ Uő: *Az alpin növények életéről*. A Kor [évf.n.](1908). 29. szám. 233–241.

⁹ Kümmerle J. Béla–Nyárády Erazmus Gyula: *Adatok a magyar-horvát tengerpart, Dalmácia és Isztria flórájához. Additamenta ad floram litoralis Hungarico-Croaticae, Dalmaticae et Istriacae*. Növénytani Közlemények (a továbbiakban N.K.) VII(1908). 2. szám. 54–66.

¹⁰ Uők: *Adatok a magyar-horvát tengerpart, Dalmácia és Isztria flórájához*. Természettudományi Közlöny (a továbbiakban T.T.K.) XL(1908). 461. szám. 61.

¹¹ Nyárády Erazmus Gyula: *A Bory-mocsarak flórája. Die Vegetation der Bory-Sümpfe (Nordungarn)*. Botanikai Közlemények (a továbbiakban B.K.) IX(1910). 168; Uő: *A Bory-mocsarak flórájáról (előtanulmány)*. *Die Flora der Bory-Sümpfe (Vorläufige Studie)*. B.K. X(1911). 1–13.

¹² Nyárády Erazmus Gyula: *Néhány Cyperacea Késmárk környékéről*. Magyar Botanikai Lapok (a továbbiakban M.B.L.) VI(1907). 5–7. szám. 173–174; Uő: *Jövevények Késmárk flórájában. Ankömmlinge in der Flora von Késmárk*. M.B.L. VI(1907). 5–7. szám. 181–182; Uő: *Botanikai excursio a Jégvölgyi csúcsra (2630 m. a Magas-Tátrában) május havában. Eine botanische Excursion auf die Eisthaler-Spitze 2630 m (Hohe Tatra)*. M.B.L. VII(1908). 9–12. sz.

hasábjain. Utóbbi folyóirat alapító tagja és szerkesztője az a Degen Árpád botanikus volt, akivel Nyárády még fiatal késmárki tanárként, botanizálás közben ismerkedett meg. „Degen megkedvelte a fiatal és ambiciózus Nyárády Erazmus Gyulát. Ettől kezdve segítette a ritkább növények azonosításában, megosztva vele botanikai tapasztalatait. Több mint egy évtizeden át ő volt Nyárády tudományos mentora, állandó bátorítója, ritka növényeinek pontos meghatározója, illetve a már meghatározott anyagának ellenőrzője. Ugyancsak ő győzte meg a fiatal tanárt, hogy kutatásait a virágos növényekre korlátozza, hiszen csupán ennek az óriási növénycsoportnak a beható megismerése is egész embert kíván, és lefoglalja egész életét.”¹³

1911-ben Nyárády áthelyezését kérte Marosvásárhelyre középiskolai tanárnak. A vásárhelyi évek alatt mindössze három botanikai tárgyú cikke jelent meg (mindhárom a Magyar Botanikai Lapokban¹⁴), illetve néhány művelődéstörténeti tárgyú írása a helyi *Maros-vásárhely* című újságban.¹⁵ Ekkor publikálta viszont a 129 oldalt kitevő első növényhatározóját,¹⁶ és ekkor dolgozott első növénytan tankönyvén is.¹⁷ A vásárhelyi évek ugyanakkor a családalapítás, gyereknevelés jegyében teltek. Fiatalon nősült, házasságából két fiú és három lány született: a legidősebb gyermek, Gyula (1910–1965) textilmérnökként végzett, fiatalon elhunyt; Piroska (1912–1944) zenekonzervatóriumot végzett, Kolozsvár 1944-es bombázásakor lelte halálát; Klára (1913–2002) fogtechnikus volt;¹⁸ a legkisebb lány, Anikó (1916–2002) pedig varrónőként dolgozott. Nyárády Erazmus Gyula ötödik gyermeke, Antal (1920–1982) lépett csupán botanikus pályára, édesapja nyomdokain haladva elvégezte a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem matematika és természettudomány szakát.

1922-ben Alexandru Borza professzor, a kolozsvári egyetem növényrendszertani katedrájának és a Növénytani Múzeumnak a vezetője meghívta Nyárády Erazmust, hogy foglalja el a botanikai múzeum megüresedett múzeumőri állását. Eleget téve Borza kérésének, Nyárády a lehetőséget arra használta fel, hogy bejárta és tanulmányozta Románia valamennyi jellegzetes növényzeti táját (nyaranta állami költségen ugyanis az ország bármely részén botanizálhatott). Ennek köszönhetően hamarosan olyan tereptapasztalatra tett szert, hogy nemcsak

290–294; Uő: *Új növények a Magas-Tátra és közvetlen környékének flórájában s adatok, ezek részletesebb ismeretéhez. Neue Pflanzen aus dem Florengebiere der Hohen Tatra und ihrer nächsten Umgebung, sowie Beiträge zur ausführlichen Kenntniss ihrer Pflanzenwelt.* M.B.L. VIII(1909). 1–4. szám. 68–81; Uő: *Néhány új adat a Pieninek flórájához. Einige neue Angaben zur Flora der Pieninen.* M.B.L. IX(1910). 10–12. szám. 377–378; Uő: *A Carex chordorrhiza Ehrh. felfedezése Magyarországon Késmárk környékén, a Magas-Tátra alatt. Entdeckung der Carex chordorrhiza Ehrh. in Ungarn, unter der Hohen Tatra in der Umgebung von Késmárk.* M.B.L. X(1911). 1–3. szám. 73–76; Uő: *Kirándulás a Fogarasi Havasokba. Ausflug in das Fogarascher Hochgebirge.* M.B.L. X(1911). 1–3. szám. 77–83; Uő: *A Szepesbélai Mézshavasok néhány ritka növényéről. Über einige seltene Pflanzten des Szepesbelaer Kalkgebirge.* M.B.L. X(1911). 8–10. szám. 319–322; Uő: *Ujdonságok Erdély flórájából.* M.B.L. X(1911). 8–10. szám. 323–324.

¹³ Váczy Kálmán: *Tudományos munkássága. = Nyárády Erazmus Gyula emlékezete.* Szerk. Bartók Katalin. Kvár 2016. 39.

¹⁴ Nyárády Erazmus Gyula: *Néhány ritka Cyperacea Szepes megyéből. Einige selten Cyperaceen aus Zips.* M.B.L. XI(1912). 1–4. szám. 48–63; Uő: *Az Allium strictum Schrad. hazánk flórájában. Die Entdeckung der Allium strictum Schrad. in Ungarn.* M.B.L. XI(1912). 1–4. szám. 67; Uő: *Adatok a Szepesbélai Havasok flórájának ismeretéhez. Beiträge zur Kenntnis der Flora der Szepesbelaer Kalkalpen.* M.B.L. XII(1913). 1–5. szám. 111–124.

¹⁵ Uő: *Botanikuskert Marosvásárhely közművelődésének szolgálatában.* Maros-vásárhely II(1912). 6. szám. 11–14; Uő: *Néhány szó a kulturház könyvtáráról.* Maros-vásárhely II(1912). 11. szám. 5–6.

¹⁶ Uő: *Maros-Vásárhely és környékén élő tavaszi és nyáreleji növények meghatározó könyve.* Marosvásárhely (a továbbiakban Mvhely) 1914.

¹⁷ Uő: *Növénytan biológiai alapon. A Romániai magyar tanmyelvű középfokú iskolák alsóbb osztályai számára.* Cluj 1922.

¹⁸ Férje dr. Ujvárosi Miklós botanikus lett.

a hazai botanikusok, hanem Európa és más földrészek szakemberei is hozzá küldték azonosításra a kétes taxonokat. A kolozsvári állás nyitotta meg előtte az ajtót, hogy eredményeit a város botanikus kertjének hivatalos közlönyében, a Buletin Informativ al Grădinii Botanice și al Muzeului Botanic de la Universitatea Clujban román nyelven is közölhesse. 1923 és 1948 között mintegy negyvennégy önálló vagy társszerzőkkel (Alexandru Borza, Alexandru Beldie, Karl Hermann Zahn stb.) írott tudományos munkáját hozta a lap.¹⁹ Továbbra is írt a Magyar Botanikai Lapokba,²⁰ a Természettudományi Közlönybe,²¹ a Botanikai Közleményekben,²² illetve különböző cikkeket közölt még számos más hazai és külföldi szakmai folyóiratban (Arhivele Olteniei,²³ Verhandlungen und Mitteilungen der Siebenbürgische Vereins Naturwissenschaft,²⁴ Feddes Repertorium Species Nova Regnum Vegetabile,²⁵ Scripta Botanica Musei Transsilvanici,²⁶ Buletinul Societății de Științe din Cluj,²⁷ Notizblatt des Königl.²⁸ Acta pro Fauna et Flora Universalis Seria 2. Botanica,²⁹ Acta Geobotanica Hungarica,³⁰ Földrajzi

¹⁹ Ezek felsorolására a terjedelmi korlátok miatt itt nem vállalkozom. Tájékozódásként lásd és vö. Okos-Rigó Ilona: *Nyárády Erazmus Gyula munkái. = Nyárády Erazmus Gyula emlékezete.* Szerk. Bartók Katalin. Kvár 2016. 215–221.

²⁰ Nyárády Erazmus Gyula: *Triplotetum novum genus e familia Cruciferarum.* M.B.L. XXIV(1925). 1–12. szám. 97–106; Uő: *Neue und seltene Achilleen in den Ost-Karpaten.* M.B.L. XXVI(1928). 1–12. szám. 86–91.

²¹ Uő: *A Radnai-havasok tavasza és az ott lakó emberek hegyekre utaltsága.* T.T.K. LXXIII(1941). 1122. szám. 361–369; Uő: *A sóhegyek és az erdő Szovátaföldön.* T.T.K. LXXVI(1944). 234. szám. 75–80.

²² Uő: *Új adatok Kolozsvár flórájának bővített ismeretéhez I. Neue Beiträge zur Kenntnis der Flora von Kolozsvár.* B.K. XXXVIII(1941). 3–4. szám. 131–142; Uő: *Új adatok a Tordahasadék flórájához és néhány megjegyzés a vegetációjához.* B.K. XXXVIII(1941). 3–4. szám. 177–179; Uő: *Adatok a hazai Centaureák „Jacea” és „Phrygia” csoportjainak bővebb ismeretéhez, különös tekintettel Kolozsvár környékének flórájához. Additamenta ad cognitionem Centaurearum Hungariae.* B.K. XL(1943). 1–2. szám. 16–45; Uő: *Atmenetiek-e, vagy hibrid eredetiek bizonyos Centaurea-alalakok? Sind die Centaurea-Formen Übergänge oder Bastarde?* B.K. XL(1943). 3–4. szám. 279–285.

²³ Uő: *Considerațiuni asupra vegetației munților Pietra Cloșanilor și Oslea din Oltenia.* Arhivele Olteniei [a továbbiakban: Arh.Olt.]. VII(1928). 111–128; Uő: *Considerațiuni asupra vegetației munților Pietra Cloșanilor și Oslea din Oltenia.* Arh.Olt. VIII(1929). 41–42. szám. 110–128; Uő: *Darea de seamă despre excursiunea botanică făcută în județul Dolj în anul 1929, și despre înființarea Herbarului Muzeului Regional din Craiova.* Arh.Olt. X(1931). 54–58. szám. 1–16.

²⁴ Uő: *Ein neuer Ankömmling in der Flora der Karpathen.* Verhandlungen und Mitteilungen der Siebenbürgische Vereins Naturwissenschaft [a továbbiakban: S.V.N.Sb.] [évf.n.](1928). 78. szám. 141–143; Uő: *Über zwei neue und seltene Gräser Rumäniens.* [évf.n.](1928). 78. szám. 144–153; Uő: *Die Gruppe der Saussurea alpina und lapatifolia in den Karpathen.* S.V.N.Sb. [évf.n.](1939). 89–90. szám. 231–241.

²⁵ Uő: *Neue Beiträge zur Kenntnis der balkanischen Alyssum-Arten.* Feddes Repertorium Species Nova Regnum Vegetabile [évf.n.](1929). 27. szám. 292–293.

²⁶ Uő: *Két összetéveszhető Cardamine fajról.* Scripta Botanica Musei Transsilvanici [a továbbiakban: S.B.M.Tr.] I(1942). 1–4. szám. 14–16; Uő: *A pipacs kolozsvári alakjai.* S.B.M.Tr. I(1942). 1–4. szám. 22–29; Uő: *Hieraciumok Erdély, különösen a Hargita vidékének flórájából I.* S.B.M.Tr. I(1942). 8–10. szám. 132–143; Uő: *Újdonságok Kolozsvár flórájából.* S.B.M.Tr. I(1942). 5–7. szám. 77–82; Uő: *Az őszi kikirics tavaszi virágzása.* S.B.M.Tr. I(1942). 5–7. szám. 100–103; Uő: *Régi adatok reviziója és nevezetes új növények feltűnése Kolozsvár flórájában.* S.B.M.Tr. I(1942). 5–7. szám. 111–112; Uő: *Kiegészítő adatok Mákó környékének növényzetéhez.* S.B.M.Tr. I(1942). 8–10. szám. 121; Uő: *Megjegyzések a Viola tricolor-csoport kritikus alakjaihoz.* S.B.M.Tr. II(1943). 1–3. szám. 31–40; Uő: *Hieraciumok Erdély, különösen a Hargita vidékének flórájából II.* S.B.M.Tr. II(1943). 4–7. szám. 77–85.

²⁷ Uő: *Über die westmediterrane Alyssum-Arten aus der Sektion Odontarrhena.* Buletinul Societății de Științe din Cluj VI(1932). 446–460.

²⁸ Uő: *Die Klarstellung zweier zweifelhafter Alyssum-Arten.* Notizblatt des Königl XI(1932). 107. szám. 631–635.

²⁹ Uő: *Două Hieracii noi în flora României.* Acta pro Fauna et Flora Universalis Seria 2. Botanica [évf.n.](1940). 3. szám. 8–11.

³⁰ Uő: *A Retezat néhány északi völgyének növényzetéről.* Acta Geobotanica Hungarica IV(1941). 1. szám. 74–83.

Közlemények,³¹ Borbásia,³² Acta Botanica,³³ Múzeumi Füzetek,³⁴ Borbásia Nova³⁵), valamint ismeretterjesztő és tudománypromozó írásokat különböző hazai lapokban (Csiki Lapok,³⁶ Ifjú Erdély,³⁷ Pásztortűz,³⁸ Székely Közélet,³⁹ Székelység,⁴⁰ Magyar Nép,⁴¹ Erdély,⁴² Keleti Újság⁴³), illetve tanulmánykötetekben.⁴⁴ Az 1928-ban Kolozsváron megrendezett romániai természetbarátok első kongresszusa, az 1931-ben sorra került VI. Nemzetközi Növényföldrajzi Kongresszus és az 1963-ban szintén Kolozsváron tartott *Flora Europaea* növényföldrajzi nemzetközi kongresszus alkalmával Nyárády kalauzolta az európai botanikatudomány kimagasló személyiségeiből (Thomas Tutin, Vernon Heywood, David Webb, Bogumil Pavlowszky, Kari Rechinger, Ernest Mayer stb.) álló részt vevő csapatokat a Tordai-hasadéknál, a tordai sós fürdőknél és a kolozsvári Szénafüveknél tett tanulmányi kirándulások alkalmával, melyek kiváló alkalmat jelentettek számára kapcsolathálójának bővítésére s a hazai tudományosság tekintélyének növelésére is. A Váczy Kálmán által „kiteljesedés éveit”-nek nevezett 26 éves időszakban (1922–1948) tehát Nyárády egyrészt óriási gyakorlatra tett szert a növények határozásában, másrészt számos fontos tanulmányt és monográfiát közölt Románia különböző, florisztikai szempontból értékes/érdekes tájáról (a Csalhó – 1924,⁴⁵ a Piatra és

³¹ Uő: *A kolozsvári Szénafüvek suvadásos területeiről*. Földrajzi Közlemények LXIX(1941). 1. szám. 40–52.

³² Uő: *Kolozsvár környékének ibolyái. Viola sectionis „nominium” e flora Kolozsvariensis*. Borbásia III(1941). 4–7. szám. 90–97; Uő: *Centaurea-k természetési kísérlete 1947-ben a kolozsvári egyetemi Botanikuskertben*. Borbásia VIII(1948). 1–8. szám. 12–21.

³³ Uő: *Új növények a Délkeleti-Kárpátok és a Feketetenger vidékének flórájához. Plantae novae ad floram regionum Carpatorum meridionali-orientalium et Ponti Euxini*. Acta Botanica I(1942). 1–6. szám. 31–45.

³⁴ Uő: *A csomafalvi Délhegy és növényzeti viszonyai*. Múzeumi Füzetek I(1943). 1–2. oldal. 36–52.

³⁵ Uő: *Megjegyzések kritikus Centaureaunkhoz, tekintettel Wagner János cikkére*. Borbásia Nova [évf.n.](1943). 19. szám. 1–10.

³⁶ Uő: *A Hargita hegység botanikai feltárására indított mozgalom 1929. évi eredményei*. Csiki Lapok [évf.n.](1929). 41. szám. 14.

³⁷ Uő: *A Hargita hegység húsevő növényeiről*. Ifjú Erdély [a továbbiakban: I.E.] [évf.n.](1929). 10. szám. 231–233; Uő: *A Hargita hegység húsevő növényeiről II*. I.E. [évf.n.](1929). 11. szám. 253–255.

³⁸ Uő: *Régi idők néma tanúi a Hargitában*. Pásztortűz IX(1929). 227–231.

³⁹ Uő: *A Hargita növényzeti feltárására indított mozgalom 1929. évi eredményei I*. Székely Közélet [a továbbiakban Sz.K.] XIII(1930). 2. szám. 14; Uő: *A Hargita növényzeti feltárására indított mozgalom 1929. évi eredményei II*. Sz.K. XIII(1930). 3. szám. 2.

⁴⁰ Uő: *Suvadásos hegyoldalaink tavairól*. Székelység I(1931). 1. szám. 18–22; Uő: *A székelyföldi erdőben 3 évvel ezelőtti (1928–1929) nehéz tél pusztításai*. Székelység II(1932). 3–4. szám. 1.

⁴¹ Uő: *Mitől függ az ember, az állatok és a növények élete?* Magyar Nép [évf.n.](1939). 19. szám. 23–26.

⁴² Uő: *Friss geogén változások tóképződéssel Kolozsvár környékén*. Erdély XL(1943). 5. szám. 71–73.

⁴³ Uő: *Pulsatilla virágok a Harmadvölgyben*. Keleti Újság XXVI(1943). 20.

⁴⁴ Uő: *A vizek és a vízben bővelkedő talajok növényzetéről a Hargitában*. = *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Szerk. Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy 1929. 557–615; Uő: *A Székelyföld hanerogram növényeinek irodalma*. = *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Szerk. Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy 1929. 754–764; Uő: *Schița Florei din Cheia Turzii*. = *Întâiul Congres Național al Naturaliștilor din România, Cluj, 18–21 Aprilie 1928*. Red. Alexandru Borza–Emil Pop. Cluj 1930. 55–57; Uő: *Munții Rătezat ca centru genetic de specii și hibridii de Hieracium*. = *Întâiul Congres Național al Naturaliștilor din România, Cluj, 18–21 Aprilie 1928*. Red. Alexandru Borza–Emil Pop. Cluj 1930. 345–349; Uő: *Az örökös változandóságról, geobotanikai megvilágításban*. = *Ünnepi könyvkiadvány a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság 50 éves jubileuma alkalmából*. [Szerk.n.] Mvhely 1930. 139–150; Uő: *Die Vegetation des andesitischen Muresdurchbruchtales zwischen Toplița und Deda*. = *Guide de la sixième excursion phytogéographique en Roumanie*. Red. Alexandru Borza. Cluj 1931. 185–195; Uő: *Enumerarea plantelor vasculare din Cheia Turzii*. = *Comisia Monumentelor Naturii din România. Memorii I*. [Fără red.] Buc. 1939.

⁴⁵ Uő: *Contribuțiuni la cunoașterea vegetației și florei muntelui Ceahlău*. Buletin Informativ al Grădinii Botanice și al Muzeului Botanic de la Universitatea Cluj [a továbbiakban: Bul.G.B.Cluj] IV(1924). 2–3. szám. 79–88.

Oslea – 1928, 1929,⁴⁶ a Hargita – 1929, 1930, 1942, 1943,⁴⁷ a Retyezát – 1930, 1941,⁴⁸ a Tordahasadék – 1930, 1933, 1937, 1938, 1939, 1941,⁴⁹ a Maros mente – 1931,⁵⁰ Kolozsvár és környékének – 1933, 1940, 1941, 1942, 1943,⁵¹ a Gyilkos-tó és a Békás-szoros – 1937,⁵² a Délkeleti-Kárpátok és a Fekete-tenger vidékének – 1942,⁵³ a gyergyócsomafalvi Délhegy – 1943,⁵⁴ Szovátafürdő és környéke – 1944⁵⁵ flórájáról). Ekkor írta meg első etnobotanikai szempontokat is érvényesítő dolgozatát *A Radnai-havasok tavasza és az ott lakó emberek hegyekre utaltsága* címmel,⁵⁶ illetve a máig

⁴⁶ Uő: *Considerațiuni asupra vegetației munților Piatra Cloșanilor și Oslea din Oltenia*. Arh.Olt. VII(1928). 111–128; Uő: *Considerațiuni asupra vegetației munților Piatra Cloșanilor și Oslea din Oltenia*. Arh.Olt. VIII(1929). 41–42. szám. 110–128.

⁴⁷ Uő: *A vizek és a vízben bővelkedő talajok növényzetéről a Hargitában*. = Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. Szerk. Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy 1929. 557–615; Uő: *A Hargita hegység botanikai feltárására indított mozgalom 1929. évi eredményei*. Csiki Lapok [évf.n.] (1929). 41. szám. 14; Uő: *A Hargita hegység hűsevő növényeiről*. I.E. [évf.n.](1929). 10. szám. 231–233; Uő: *A Hargita hegység hűsevő növényeiről II*. I.E. [évf.n.] (1929). 11. szám. 253–255; Uő: *Régi idők néma tanúi a Hargitában*. Páztortüz. IX(1929). 227–231; Uő: *A Hargita növényzeti feltárására indított mozgalom 1929. évi eredményei I*. Sz.K. XIII(1930). 2. szám. 14; Uő: *A Hargita növényzeti feltárására indított mozgalom 1929. évi eredményei II*. Sz.K. XIII(1930). 3. szám. 2; Uő: *Hieraciumok Erdély, különösen a Hargita vidékének flórájából I*. S.B.M.Tr. I(1942). 8–10. szám. 132–143; Uő: *Hieraciumok Erdély, különösen a Hargita vidékének flórájából II*. S.B.M.Tr. II(1943). 4–7. szám. 77–85.

⁴⁸ Uő: *Munții Rătezat ca centru genetic de specii și hibridii de Hieracium*. = *Întâiul Congres Național al Naturaliștilor din România, Cluj, 18–21 Aprilie 1928*. Red. Alexandru Borza–Emil Pop. Cluj 1930. 345–349; Uő: *A Retyezát néhány északi völgyének növényzetéről*. Acta Geobotanica Hungarica IV(1941). 1. szám. 74–83.

⁴⁹ Uő: *Schița Florei din Cheia Turzii*. = *Întâiul Congres Național al Naturaliștilor din România, Cluj, 18–21 Aprilie 1928*. Red. Alexandru Borza–Emil Pop. Cluj 1930. 55–57; Uő: *Noutăți din Cheia Turzii*. Bul.G.B.Cluj. XIII(1933). 1–4. szám. 57–59; Bartha Sándor–Nyárády Erazmus Gyula: *A Tordahasadék. Monografikus ismertetés*. Cluj 1937; Bartha Al.–Nyárády Erazmus Gyula: *Cheia Turzii. Lucrare monografică*. Cluj 1937; Nyárády Erazmus Gyula: *A Tordahasadék nevezetesebb látnivalóinak rövid ismertetése*. Cluj 1938; Uő: *A tordahasadéki edényes növények felsorolásának összefoglalása*. Cluj 1938; Uő: *Különlenyomat a Tordahasadék kis kiadásának szövegéhez fűzött megjegyzésekből*. Cluj 1938; Bartha Sándor–Nyárády Erazmus Gyula: *Cheia Turzii. Descrierea citorva părți pitorești*. Cluj 1938; Nyárády Erazmus Gyula: *Enumerarea plantelor vasculare din Cheia Turzii*. = *Comisia Monumentelor Naturii din România. Memorii I*. [Fără red.] Buc. 1939. [fără pag.]; Uő: *Új adatok a Tordahasadék flórájához és néhány megjegyzés a vegetációjához*. B.K. XXXVIII(1941). 3–4. szám. 177–179.

⁵⁰ Uő: *Die Vegetation des andesitischen Mureșdurchbruchtales zwischen Toplița und Deda*. = *Guide de la sixième excursion phytogéographique en Roumanie*. Red. Alexandru Borza. Cluj 1931. 185–195.

⁵¹ Uő: *Peloria la Kikxia spuria L. Dunn. din ținutul Clujului*. Bul.G.B.Cluj XIII(1933). 1–4. szám. 54–56; Uő: *Noutăți la flora Clujului*. Bul.G.B.Cluj XIII(1933). 1–4. szám. 56–57; B. Soó Rezső–Nyárády Erazmus Gyula: *Kolozsvár és környékének flórája I–IX*. Kvár 1940; Nyárády Erazmus Gyula: *A kolozsvári Szénafüvek svadáros területeiről*. Földrajzi Közlemények LXIX(1941). 1. szám. 40–52; Uő: *Kolozsvár környékének mocsárvilága*. Kvár 1941; Uő: *Új adatok Kolozsvár flórájának bővített ismeretéhez I*. *Neue Beiträge zur Kenntnis der Flora von Kolozsvár*. B.K. XXXVIII(1941). 3–4. szám. 131–142; Uő: *Kolozsvár környékének ibolyái*. *Violae sectionis „nominium” e flora Kolozsvariensis*. Borbásia. III(1941). 4–7. szám. 90–97; Uő: *A pipacs kolozsvári alakjai*. S.B.M.Tr. I(1942). 1–4. szám. 22–29; Uő: *Újdonságok Kolozsvár flórájából*. S.B.M.Tr. I(1942). 5–7. szám. 77–82; Uő: *Régi adatok revíziója és nevezetes új növények feltűnése Kolozsvár flórájában*. S.B.M.Tr. I(1942). 5–7. szám. 111–112; Uő: *Friss geogén változások tóképződéssel Kolozsvár környékén*. Erdély XL(1943). 5. szám. 71–73; Uő: *Pulsatilla virágok a Harmadvölgyben*. Keleti Újság XXVI(1943). 20; Uő: *Adatok a hazai Centaureák „Jacea” és „Phrygia” csoportjainak bővebb ismeretéhez, különös tekintettel Kolozsvár környékének flórájához*. *Additamenta ad cognitionem Centaurearum Hungariae*. B.K. XI(1943). 1–2. szám. 16–45.

⁵² Uő: *A Gyilkostó (Lacul Roșu) és Békásszoros (Pasul Bicz) környékének növényzete*. = *Gyilkostó – Lacul Roșu klimatikus gyógyhely monográfiája és kalauza*. Szerk. Csiby Andor. Brassó 1937. 59–72.

⁵³ Uő: *Új növények a Délkeleti-Kárpátok és a Feketetenger vidékének flórájához*. *Plantae novae ad floram regionum Carpatorum meridionali-orientalium et Ponti Euxini*. Acta Botanica I(1942). 1–6. szám. 31–45.

⁵⁴ Uő: *A csomafalvi Délhegy és növényzeti viszonyai*. Múzeumi Füzetek I(1943). 1–2. oldal. 36–52.

⁵⁵ Uő: *A sóhegyek és az erdő Szovátafürdőn*. T.T.K. LXXVI(1944). 234. szám. 75–80.

⁵⁶ Uő: *A Radnai-havasok tavasza és az ott lakó emberek hegyekre utaltsága*. T.T.K. LXXIII(1941). 1122. szám. 361–369.

kiadatlan monográfiáját Szovátafűrdőről.⁵⁷ Itt jegyzem meg, hogy Nyárády a dolgozataiba sokszor beépített népi növényismereti adatokat, írásaiban igyekezett kimutatni egyes növények gyógyászati hasznát, felhasználási lehetőségeit stb., s jelentősen emelik e dolgozatok tudományos értékét a topográfiai felvételezései, térképvázlatai, fényképei és növényrajzai is.

Nyárády tulajdonképpen a *Ranunculus* (boglárka), *Viola* (viola/ibolya), *Hieracium* (hölgy-mál), *Alyssum* (ternye) és *Centaurea* (imola) növényfajok képviselőinek tanulmányozásával és rendszerezésével tett szert nemzetközi ismertségre és elismertségre; elsőként jelezte Romániában a *Palimbia* genus előfordulását. A *Triplopetalum pinifolium* Nyár. leírásával ugyanakkor új növényfajta (a *Triplopetalum*) is felfedezett, később pedig leírta újabb genusát, melynek a *Pietrosia* nevet adta. A legújabb növényrendszertani kutatások ma e két fajta nem ismerik el, előbbit az *Alyssum*,⁵⁸ utóbbit az *Andryalax*⁵⁹ közé sorolják.

Nyárádyt hatvanegy éves korában ugyan nyugdíjazták, de tudományos tevékenységét ugyanolyan lendülettel folytatta 1966. június 11-én bekövetkezett haláláig. Az 1948. június 9-én megalakult Román Népköztársaság újjászervezett Akadémiája rendes tagjai sorába fogadta (székfoglaló beszédét *Raportul de azi al pădurilor și al sării de la Băile Sărata Sovata, precum și trecutul lor istoric* címmel 1950. június 2-án tartotta),⁶⁰ és fontos tudományos feladatok elvégzésére kérte fel. Az elnök, Traian Săvulescu javaslatára az akadémia tudományos tervébe foglalták Románia edényes növényeinek feldolgozását, s a munkacsoport élére Nyárády Erazmus Gyulát választották, aki felelt a kollektíva és a rajzolók munkájáért. Nyárády a végül tizenhárom kötetben, 1952–1976 között megjelentetett *Flora RPR/RSR*⁶¹ című botanikai monográfiának nemcsak az összeállításában vállalt szerepet, hanem jelentős részének (társ)szerzője is volt.⁶² „Azokat a növénycsoportokat, amelyeknek feldolgozására senkisémmel vállalkozott, mert a legnehezebbek voltak, és túl sok vitás problémát támasztottak, maga Nyárády vette át, és pedig a keresztesvirágúkat (*Cruciferae*) – amiért később Állami Díjjal tüntették ki –, majd pedig a fészkesvirágúkat (*Compositae*) nagyobbik és nehezebbik részét. Beleértve a nagyon is komplikált *Hieracium* genus, amely egymagában egy egész kötetet (a X.-et) tett ki, így e kötetnek egyedüli szerzője Nyárády lett. Ugyancsak ő dolgozta fel a problémás szederféléket (*Rubus*), amihez több mint öt évig tartó, az ország egész területére kiterjedő terepkutatásokat kellett végeznie. Egyébként a *Hieracium* és *Rubus* nemzetségeket rengeteg fajuk és nagy változékonyságuk miatt »a botanikusok keresztjének« (*crux botanicorum*) is nevezték. [...] A tizenhárom Flora-kötet összesen 9620 nyomtatott oldalt tesz ki, amiből 1997 oldalnak egyedüli

⁵⁷ Uő: *Szovátafűrdő és környékének monográfiája (Monografia băilor Sovata și împrejurimilor sale)* [262 oldalas kézirat, 1944–1964]. Szintén kéziratban van a *Növénytanú jegyzetek Szovátafűrdő és környékéről. Szovátafűrdő és környékének helyrajzi és növénytanú leírása 1943. VI.–1944. V.* címmel ellátott terepfűzete.

⁵⁸ Vö. <http://www.catalogueofflife.org/col/search/all/key/Triplopetalum/fossil/0/match/1>, utolsó meglekintés ideje: 2018. február 22.

⁵⁹ Vö. <http://www.catalogueofflife.org/col/search/all/key/Pietrosia/fossil/0/match/1>, utolsó meglekintés ideje: 2018. február 22.

⁶⁰ Nyárády Erazmus Gyula: *Raportul de azi al pădurilor și al sării de la Băile Sărata Sovata, precum și trecutul lor istoric. Comunicare prezentată la 2. Iunie 1950. = Lucrările Sesiunii Generale Științifice ale Academiei RPR.* Buc. 1950. 572–582.

⁶¹ Red. pr. Traian Săvulescu: *Flora Republicii Populare/Socialiste Române.* I–XIII. Buc. 1952–1976.

⁶² Vö. Red. pr. Traian Săvulescu: *i.m.* I. 16–31, 51–59, 488, 616–631; III. 102–501, 553–625; IV. 276–580, 595–596; V. 338–346, 354–402, 408–448, 452–455; VI. 621–633; VII. 63–68, 77–100, 237–254, 257, 373, 593–640; VIII. 32–33, 235–273, 279–294, 397–430, 524–589; IX. 27–52, 154–408, 785–951; X. 16–713; XI. 439–527, 617–619 [halála után jelent meg]; XII. 113–130 [halála után jelent meg].

feldolgozója Nyárády volt, 1004 oldalnak pedig társszerzője, tehát e fontos és hatalmas alkotásnak majdnem egyharmada kizárólag az ő szellemi termékének számít” – jegyezte meg Váczy Kálmán Nyárády munkásságának értékelésekor 1988-ban.⁶³ A szintézis szerkesztése ugyan sok szabadidejét felemésztette Nyárádynak, mégis egyéni kutatásait is továbbfolytatta. A román *Flora* munkálatairól beszámolókat, saját kutatási eredményeiről pedig áttekintéseket jelentetett meg az *Analele Academiei RPR–A: Secția de Științe Geologice, Geografice, Biologice*,⁶⁴ a *Studii și Cercetări Științifice*,⁶⁵ a *Natura*,⁶⁶ a *Buletinul Științific al Academiei R.P.R. Seria Geologie, Geografie, Biologie, Științe tehnice și agricole*,⁶⁷ az *Ocotirea Naturii*,⁶⁸ a *Revue de Biologie*,⁶⁹ a *Studii și Cercetări de Biologie*,⁷⁰ a *Korunk*,⁷¹ a *Comunicările Academiei R.P.R.*,⁷² a *Studii și Cercetări de Biologie – Seria Biologie Vegetală*,⁷³ a *Știință și Tehnică*,⁷⁴ a *Webbia*,⁷⁵ a *Lucrările Științifice ale Grădinii Botanice din București*⁷⁶ és a *Revue Roumaine de*

⁶³ Váczy Kálmán: *i.m.* 49.

⁶⁴ Nyárády Erazmus Gyula: *Synopsis specierum, variationum et formarum sectionis odontarrhena generis Alyssum*. *Analele Academiei RPR – A: Secția de Științe Geologice, Geografice, Biologice* [a továbbiakban: A.Ac.RPR] I(1949). 3. szám. 67–194; Uő: *Lucrările Colectivului Flora R.P.R. al Academiei și utilizarea experienței sovietice în domeniul floristicii*. A.Ac.RPR I(1951). 2. szám. 81–86; Uő: *Realizări și sarcini botanice în raza de activitate a Filialei Cluj a Academiei R.P.R.* A.Ac.RPR IV(1954). 2. szám. 85–89.

⁶⁵ Uő: *Colectivul Flora RPR. Studii și Cercetări Științifice* (a továbbiakban St.C.Șt.) I(1950). 1. rész. 280–281; Uő: *Recenzia lucrării A Gombóc, Diaria itinerum Pauli Kitaiibellii, Budapest, 1945*. St.C.Șt. II(1951). 1–2. szám. 381.

⁶⁶ Uő: *Flora U.R.S.S. și Flora R.P.R., două opere științifice monumentale patronate de academiile țărilor lor I*. *Natura* II(1950). 2. szám. 38–45; Uő: *Flora U.R.S.S. și Flora R.P.R., două opere științifice monumentale patronate de academiile țărilor lor II*. *Natura* II(1950). 3. szám. 16–18.

⁶⁷ Uő: *Contribuțiunile la cunoașterea mai detaliată a florei din Transilvania*. *Buletinul Științific al Academiei R.P.R. Seria Geologie, Geografie, Biologie, Științe tehnice și agricole* (a továbbiakban Bul.Ac.RPR) II(1950). 2. szám. 79–90; Uő: *Diagnoze de plante din R.P.R. publicate numai în limba maghiară în opera „Kolozsvár és környéke flórája” sau în alte lucrări*. Bul.Ac.RPR III(1951). 1. szám. 27–39; Uő: *Palimbia, un gen nou pentru flora R.P.R., greșit identificat în trecut*. Bul.Ac.RPR VI(1954). 2. szám. 657–660; Uő: *Vegetația muntelui Cozia și câteva plante noi pentru flora Olteniei, Moldovei și Transilvaniei*. Bul.Ac.RPR VII(1955). 2. szám. 209–246.

⁶⁸ Uő: *Cheia Turzii, monument al naturii*. *Ocotirea Naturii* I(1955). 25–33.

⁶⁹ Uő: *Die Vegetation de Berges Cozia nebst einigen für die Flora Olteniens, der Moldau und Siebenbürgens neuen Pflanzen*. *Revue de Biologie* (a továbbiakban: Rev.B.) I(1956). 2. szám. 15–51; Uő: *Zum Artikel „Bemerkungen zur Flora R.P.R.” von acad. Soó Rezső, in Acta Botanica Hungarica IV (1958) Bp.* Rev.B. IV(1959). 2. szám. 183–192; Uő: *Abteilung Hololeia der Gattung Hieracium*. Rev.B. V(1960). 1–2. szám. 59–65; Uő: *Bereicherung der Wissenschaft mit einer für die Flora der RVR endemischen neuen Gattung und drei neuen endemischen Arten*. Rev.B. VIII(1963). 3. szám. 247–260.

⁷⁰ Uő: *Noi Carduusuri din flora Carpaților Meridionali și poziția lor față de ceilalți membri ai grupeii C. defloratus*. *Studii și Cercetări de Biologie* (a továbbiakban S.C.B.) VIII(1957). 1–2. szám. 179–195; Uő: *Fitocozonele de Caricetum humilis din Transilvania și Moldova*. S.C.B. XIII(1961). 2. szám. 185–189.

⁷¹ Uő: *Flóránk kutatásának gyakorlati és tudományos értéke*. *Korunk* XVII(1958). 6. szám. 167–172.

⁷² Uő: *Secția Hololeia a genului Hieracium din R.P.R.* *Comunicările Academiei R.P.R.* II(1960). 225–231.

⁷³ Uő: *Pe marginea articolului acad. Rezső Soó, intitulat: Bemerkungen zur Flora R.P.R., publicat în Acta Botanica Hungarica, 1958*. *Studii și Cercetări de Biologie. Seria Biologie Vegetală* (a továbbiakban S.C.B.B.V.) XII(1960). 1. szám. 135–143; Uő: *Despre stadiul actual al cercetărilor referitoare la flora Carpaților din R.P.R.* S.C.B.B.V. XIII(1961). 3. szám. 417–419.

⁷⁴ Uő: *Din trecutul vegetației pe teritoriul patriei noastre*. *Științe și Tehnică* [évf.n.](1961). 1. szám. 20–21.

⁷⁵ Alexandru Borza–Nyárády Erazmus Gyula: *Bibliographie botanique Roumaine des plantes rieures Taxonomique, Floristique et Géobotanique de 1945–1960*. *Webbia* XVIII(1963). 420–444.

⁷⁶ Nyárády Erazmus Gyula: *Câteva din principalele probleme ale variabilității speciilor hibridogene de Centaurea*. *Lucrările Științifice ale Grădinii Botanice din București* I(1963). 247–255.

Biologie–Botanique⁷⁷ hasábjain, valamint egyéb kiadványokban is.⁷⁸ 1958-ban önálló kötete is megjelent a Retyezát flórájáról és vegetációjáról,⁷⁹ s részt vállalt az Európa flóráját feldolgozó első kötet *Alyssum* fejezetének megírásában,⁸⁰ de ő volt az előadója a további kötetekben szereplő romániai florisztikai elterjedési adatoknak is.

Nyárády Erazmus Gyula florisztikai érdemeit, szerteágazó tudományos tevékenysége miatt az európai botanikai irodalom is nagyra értékeli, és az egyetemes botanika egyik kimagasló egyéniségeként tartja számon. Munkásságát ma is elismerik, és az általa jelzett irányokban tovább kutatnak.

Nyárády herbáriumi lapjai Romániában és Magyarországon

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Természettudományi és Agrártudományi Szakosztályának szervezésében 2011. április 11-én Kolozsváron emlékülést rendeztek Nyárády Erazmus Gyula születésének 130., illetve halálának 45. évfordulója alkalmából. Ezen emlékülésen vetődött fel a gondolat, hogy a közvetlen munkatársai, Váczy Kálmán és Bartha Sándor által korábban összeállított *Nyárády Erazmus Gyula, a természettudós* című kötetet⁸¹ újra közlétegyék, biztosítva ezzel többek között, hogy – a folytonosság jegyében – a fiatalok, a következő generációk is tudomást szerezzenek tudósunkról. Bartók Katalin egyetemi előadójánál irányítása alatt a kiadványtervezés során végül úgy döntöttek, hogy a már meglévő 1988-as kötetet kiegészítik az emlékülésen elhangzott előadások anyagával, valamint az újabb kutatási eredményekkel és a hozzátartozók, tudós-, illetve munkatársak visszaemlékezéseivel. Az ilyen módon megszületett *Nyárády Erazmus Gyula emlékezete* című monográfia 2016-ban látott napvilágot (az erről szóló kiegészítő recenzióm lásd jelen lapszámban *Kunyhóból is jöhet nagy ember – monográfia Nyárády Erazmus Gyuláról* címmel). A kötet egyik nagy értékét abban látom, hogy módszeresen feldolgozásra került benne Nyárády herbáriumának hazai és magyarországi gyűjteményekben őrzött anyaga, mely a Bartók Katalin által közölt tanulmány (*Nyárády herbáriumának és hagyatékának sorsa*)⁸² tanulságai szerint nem a Váczy Kálmán által 1988-ban 50 000 lapra becsült hagyaték „csupán”, hanem volumene 90 000 lap körüli tehető. A szerzőnek tanulmányában a következő hazai és anyaországi herbáriumok Nyárády-anyagát sikerült feltárni:

⁷⁷ Nyárády Antal–Nyárády Erazmus Gyula: *Studie über Arten der Sektion Ovinæ Fr. der Gattung Festuca in der RVR I.* Revue Roumaine de Biologie–Botanique (a továbbiakban Rev.R.B.Bot.) IX(1964). 2. szám. 99–137; Uő: *Studie über Arten der Sektion Ovinæ Fr. der Gattung Festuca in der RVR II.* Rev.R.B.Bot. IX(1964). 3. szám. 151–172; Uő: *Der Formenkreis von Poa granitica Br.–Bl. in den Karpaten.* Rev.R.B.Bot. X(1965). 5. szám. 351–356; Uő: *Die subalpinen Holzgewächse des Fogarascher Gebirges und die Mosaikflora des Bilea-Kessels (mit eine Kartenskizze).* Rev.R.B.Bot. XII(1967). 5. szám. 335–343 [halála után jelent meg].

⁷⁸ Uő: *Despre flora și vegetația nisipăriilor litoralului nostru dintre Capul Midia și Costinești. = Omagiu lui Traian Săvulescu cu prilejul împlinirii a 70 de ani.* Red. Traian Săvulescu. Buc. 1959. 537–561; Uő: *Situația actuală a cercetărilor din R.P.R. asupra subgenului Eubatus. = Probleme Actuale de biologie și științe agricole, dedicat lui Gh. Ionescu-Sisești.* Buc. 1960. 143–152.

⁷⁹ Uő: *Flora și vegetația Munților Retezat.* Buc. 1958.

⁸⁰ Peter William Ball–Theodore Robert Dudley–Nyárády Erazmus Gyula: *Alyssum L. = Flora Europaea.* I. [Without ed.] Cambridge 1964. 297–304.

⁸¹ Váczy Kálmán–Bartha Sándor: *i.m.*

⁸² Szerk. Bartók Katalin: *i.m.* 78–94.

1. A Nagyszebeni Természettörténeti Múzeumban 236 mappában őrzik a legnagyobb Nyárády-anyagot, mely 52 686 lapot számlál, s amelyhez hozzáadódik még Nyárády Antal herbárium is.

2. A kolozsvári botanikus kert megközelítőleg 16 000 Nyárády-lapot tudhat magáénak.

3. A kolozsvári agronómiai intézetben 9370 Nyárády és fia által gyűjtött növényt találunk.

4. A Bukaresti Biológiai Intézetben megközelítőleg 5000 lapot találunk Nyárádytól.

5. A iasi-i Alexandru Ioan Cuza Egyetem biológiai kari herbárium is feldolgozás alatt áll. Nyárády gyűjtéséből 1729 fajról van itt tudásunk.

6. A craiovai Olténiai Múzeum 760 lapból álló, Nyárády Erazmus Gyula nevével ellátott gyűjteményt kezel.

7. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem leltára 387 Nyárády-lapot tüntet fel, melynek egy része kollektív gyűjtésből származik.

8. A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum 358 lapot őriz.

9. A marosvásárhelyi megyei múzeum 279 lapot tudhat magáénak. Emellett itt van az a 4500 lapból álló Nagy Ödön-kollekció is, melyet Nyárády Soó Rezsővel ellenőrzött.

10. A craiovai egyetem botanikai tanszékén 262 lap található, melynek egy része kollektív gyűjtés és meghatározás.

11. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 157 Nyárády-lapot tudhat magáénak.

12. Halmágyi Samu családi hagyatékában 28 lapot (80 taxon) találunk.

13. A bukaresti botanikus kert herbáriumában 89-es számmal jelölték a Nyárády Erazmus Gyula- és Nyárády Antal-állományt, de az itt őrzött lapok számáról nincs információnk.

14. A szovátai múzeum anyaga feltehetően elpusztult, így az egykor ott őrzött Nyárády-lapok mennyiségéről nincsenek adataink.

15. Az abrudbányai középiskolában szintén voltak Nyárády által gyűjtött szárított növények, de ezeknek sajnos nyoma veszett.

16. Magyarországon a budapesti Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteményében található a legnagyobb Nyárády-kollekció, megközelítőleg 1000 lappal.

17. A Szegei Móra Ferenc Múzeum 154 lapot őriz.

18. A Debreceni Egyetem herbáriumában szintén 154 Nyárády-lapról van tudásunk, a gyűjteményt Bartók Katalin és Takács Attila 2018. februárjában dolgozta fel.⁸³ Ugyanitt őrzik Nyárády 11 kapszulányi mohakollekcióját.

19. Végül a Pécsi Tudományegyetem herbáriumából 3 Nyárády-lapot jeleztek, de az intézmény gyűjteményeinek csupán 10%-a van eddig feldolgozva.

Itt jegyzem meg, hogy Bartók Katalin kutatómunkája – bár jelentős mértékben hozzájárult Nyárády herbáriumi hagyatékának feltáráshoz és megismeréséhez – korántsem tekinthető teljesnek; Nyárády hazai és anyaországi hagyatékának kutatását tovább kell folytatni. Ez részben abból adódik, hogy egyes romániai és magyarországi közgyűjtemények máig sem tudtak pontos adatokkal szolgálni a tulajdonukban lévő herbáriumi lapok mennyiségére, jellegére stb. vonatkozóan (lásd a fent említett bukaresti botanikus kert herbáriumát vagy a Csiki Székely Múzeum természetrajzi gyűjteményét!), részben abból adódóan, hogy a kisebb

⁸³ Bartók Katalin–Takács Attila: *Nyárády Erazmus Gyula gyűjteménye a Debreceni Egyetem Herbáriumában. Nyárády Erazmus Gyula's herbarium in the plant collection of the University of Debrecen. = Program és összefoglalók. XII. Aktuális Flóra- és Vegetációkutatás a Kárpát-medencében nemzetközi konferencia.* Szerk. Molnár V. Attila–Sonkoly Judit–Takács Attila. Debrecen 2018. 53. A gyűjteményről szóló bővített tanulmány megjelenés alatt áll.

vidéki közgyűjtemények, illetve magángyűjtemények a diktatúra éve alatt elkallódtak (reményeink szerint előkerülhetnek még), részben pedig abból, hogy a romániai és magyarországi intézményeknek csupán egy részét sikerült megkeresni. Érdemes volna például áttekinteni Kolozsvár tanintézményeinek természetrajzi gyűjteményeit is,⁸⁴ hiszen tudomásunk van arról, hogy az Unitárius Kollégium kiemelten értékes és gazdag növénytan kollekciónak, az iskola ún. Biológia Múzeumában szintén található Nyárády Erazmus Gyula által gyűjtött szárított növényanyag. Tudjuk továbbá, hogy Nyárády növénycserét folytatott szombathelyi és győri intézményekkel, magángyűjtőkkel is.

A tudós fentiekben felvázolt szakmai pályafutását kezdetektől végigkísérte növénygyűjtő szenvedéje. Késmárki éve alatt pályakezdőként fogott komolyabb herbáriumi gyűjtéshez, amiről Váczy Kálmán meg is jegyezte, hogy „a magányos gyűjtőútjairól hazatérő ifjút gyakran megmosolyoghatták a járókelők, amint újságpapírba csomagolt növényekkel a hóna alatt [...] elhaladt mellettük”⁸⁵ 1922-től – a kolozsvári múzeumóri állás elfoglalásától – a herbáriumi preparátumok készítését aztán még módszeresebben, még nagyobb erőbedobással végezhette Nyárády, hiszen szenvedéye immár munkaköri kötelezettségévé, feladatává is vált. „A vegetációs időszakban – tavasztól ősziig – [...] leginkább terepmunkát végzett, majd a téli hónapokban a begyűjtött növények tanulmányozásával, meghatározásával foglalkozhatott”,⁸⁶ a *primumok*⁸⁷ készítése mellett a *duplumok*ról⁸⁸ is folyamatosan gondoskodott.

A kolozsvári botanikus kert igazgatója 1921-től kezdődően kiadatta a *Flora Romaniae Exsiccata*⁸⁹ centuriáit, azaz Románia szárított növényeinek gyűjteményét, amelynek minden centuriája (kötege) 100 herbáriumi lapból állt, és 70 példányban készült. Ezekkel „előnyös csereügyleteket bonyolítottak le a kontinens különböző részein működő 70 növénytan intézettel, illetve botanikus kerttel.”⁹⁰ Nyárády Erazmus Gyula kezdetektől részt vett e munkában, a harmadik és az azt követő centuriák begyűjtésének, összeállításának és szétküldésének oroszánrészt már maga vállalta, így számos herbáriumi lapja külföldre kerülhetett, s amint kutatásaimból kiderült, nemcsak Európa, hanem Amerika, Ázsia és Ausztrália különböző intézményeibe is szétszóródott.

A herbáriumi lapok külföldre kerülésének oka abban a tényben is keresendő, hogy Nyárády nemcsak a romániai szakemberekkel tartott fenn kapcsolatot, hanem számos európai botanikussal is, s később az Akadémia megbízásából külföldi küldetéseket is teljesített, ugyanakkor több külföldi botanikai társaságnak is tagja volt. Sajnos tudományos levelezése, melyből külföldi kapcsolathálója könnyedén rekonstruálható volna, részben az 1944. évi háborús események során, részben pedig halála után megsemmisült (1983-ban özvegye felszámolta

⁸⁴ Bartók Katalin a Brassai Sámuel Elméleti Liceum és a Báthory István Elméleti Liceum gyűjteményeiben is kereste Nyárády herbáriumi lapjait. Sajnos ez a kutatás az anyag rendezetlensége miatt nem hozott eredményt. (Bartók Katalin írásbeli közlése, 2018. március 7.)

⁸⁵ Váczy Kálmán: *i.m.* 39.

⁸⁶ Uo. 43.

⁸⁷ Első példány.

⁸⁸ A herbáriumi lap másodpéldánya, amely rendszertanilag, illetve a gyűjtés helyszíne, ideje és a gyűjtő személye tekintetében megegyezik az első példánnyal.

⁸⁹ Sok példányban kiadott, duplumokból álló, általában tematikus gyűjtemény, melyet különböző intézményekhez juttatna el.

⁹⁰ Uo. 43.

kolozsvári lakását, és külföldön élő lányához költözött).⁹¹ Csupán egy kis füzetecske maradt fenn, mely tartalmazza az 1904 és 1950 közötti levelezéseinek kivonatát.

Itt jegyzem meg, hogy a legutóbb megjelent (2016-os) Nyárády-monográfia nem foglalkozik a tudós külföldre került herbáriumi hagyatékával, mely bár számát tekintve nem, de értékét tekintve mindenképpen jelentős. A hazai és anyaországi herbáriumok anyagát feltáró Bartók Katalin módszerét követve⁹² arra a kérdésre kerestem választ, hogy mely külföldi gyűjtemények őriznek Nyárády Erazmus Gyula által preparált és azonosított taxonokat. Mivel Földünkön ma hozzávetőleg 3000 herbáriumot tartanak nyilván,⁹³ nem állt módomban minden létező közgyűjteményről információkat kérni. Eredményeim inkább csak azt jelzik, hogy az immár 90 000 lapra becsült hazai és magyarországi Nyárády-anyag a továbbiakban a külföldre került lapokkal is bővítendő/bővíthető.

Nyárády külföldre került hagyatéka

Herbáriumi lapok osztrák közgyűjteményekben

A bécsi Naturhistorisches Museum Wien herbárium (Herbarium) kezeli eddigi ismereteink szerint a legnagyobb külföldre került Nyárády-kollekciót. Az itt található lapok száma meghaladja a százat (104), melynek háromnegyede (76 lap) Nyárády Erazmus Gyula egyéni gyűjtéseiből, egynegyede (28) pedig kollektív (Alexandru Borzával, Emil Poppal, Podlechel, Gürtlerrel, Woloszczakkal és másokkal közösen végzett) gyűjtésből származik. A lapok 1905 és 1930 között készültek, tehát felölelik Nyárády pályafutásának a késmárki és marosvásárhelyi időszakát, valamint a Kolozsváron töltött évtizedek első felét. A növények nagy része Szlovákiából származik, de számos magyarországi és romániai lap is van a gyűjteményben, továbbá 3 bolgár és 1 lengyel területről. A taxonok 6 növénycsalád képviselői: *Poaceae*, *Brassicaceae* (7 *Alyssum* fajjal), *Asteraceae* (*Hieracium* és *Centaurea* fajokkal), *Potamogetonaceae*, *Lamiaceae* és *Salicaceae*. Utóbbi mintegy 69 *Salix* (fűz) fajt tartalmaz, melyet Nyárády a késmárki éve alatt Eustach Woloszczakkal, az ekkor már hetvenes éveiben járó botanikussal együtt gyűjtött. Az ukrán származású, Bécsben alkotó tudós revidálta Nyárády összes *Salix* preparátumát, és 1917-ben egy fajt is elnevezett Nyárádyról (*Salix nyárádyi* Woloszcz.), mely azt bizonyítja, hogy a pályakezdő fiatal már korán kivívta a korszak legelismertebb botanikusainak elismerését.

Szintén Bécsben található további 11 Nyárádyhoz kötődő herbáriumi lap, melyet az Universitát Wien herbáriumában (Herbarium – Faculty Center Botany) őriznek. A lapok 1913 és 1926 között készültek, 7 egyéni és 4 Emil Poppal közösen végzett gyűjtés eredménye, Románia (7), Bulgária (3) és Magyarország (1) területeről. A taxonok három növénycsalád képviselői: *Brassicaceae* (9 *Alyssum*mal), *Saxifragaceae* és *Salicaceae* (1–1 fajjal).

⁹¹ Bartók Katalinnak a *Flora* köteteivel kapcsolatos, elsősorban romániai kutatókkal folytatott levelezést sikerült megmentenie. Ez jelenleg az EME levéltárában található. (Bartók Katalin írásbeli közlése, 2018. március 7.).

⁹² Felvette a kapcsolatot az egyes intézmények, herbáriumok gyűjteménykezelőivel, kurátoraival és információkat kért arra vonatkozóan, hogy található-e Nyárády-lap a tulajdonukban, majd a kapott adatokat összesítette, és az eredményeket kiértékelte. Itt mondok köszönetet azon külföldi intézmények vezetőinek, gyűjteménykezelőinek, kurátorainak, akik a külföldre került herbáriumi lapok azonosításában segítségemre voltak. Köszönet továbbá a herbáriumok digitalizálási programját vezető kutatóknak. Végül köszönöm Bartók Katalin egyetemi előadotának a kutatómunkámban nyújtott szakmai támogatását, bátorítását.

⁹³ Nagy Timea–Takács Attila–Molnár V. Attila: *i.m.* 688.

A grazi Karl-Franzens-Universität Graz gyűjteményében (Herbarium) ugyancsak található 2 Nyárády Erazmus Gyula névvel ellátott herbáriumi lap. Az egyik 1907-es datálású szlovákiai, míg a másik 1918-as romániai egyéni gyűjtésből származik (egy *Ligularia* és egy *Ranunculus* faj).

A pittsburghi Carnegie Museum of Natural History herbáriuma (USA)

A Pennsylvania állambeli, pittsburghi Carnegie Museum of Natural History növénygyűjteménye (Herbarium) eddigi ismereteink szerint az egyik legnagyobb Európán kívülre került Nyárády-kollekció tulajdonosa. Az itt fellelhető 89 herbáriumi lap Nyárády Erazmus kolozsvári korszakának gondosan válogatott „kivonata”: 1923–1947 között Romániában végzett egyéni gyűjtéseiből származó, mintegy 25 növénycsaládba (*Poaceae*, *Asteraceae*, *Caryophyllaceae*, *Fabaceae*, *Brassicaceae*, *Ericaceae*, *Amoryllidaceae*, *Ranunculaceae*, *Apiaceae*, *Orobanchaceae*, *Cyperaceae*, *Cystopteridaceae*, *Amaranthaceae*, *Fagaceae*, *Ceratophyllaceae*, *Papaveraceae*, *Cistaceae*, *Boraginaceae*, *Asparagaceae*, *Linaceae*, *Plantaginaceae*, *Lamiaceae*, *Apiaceae*, *Primulaceae*, *Rosaceae*) sorolható különböző taxont (81 fajt) tartalmaz. Ugyancsak e gyűjteményben található Nyárády Antal nevű fiának egy herbáriumi lapja. A Harvard University (Cambridge, Massachusettsben) Herbaria and Libraries Collection leltárában további 4 „Nyárády” lap szerepel. Ezekről egyelőre nem tudni, hogy Nyárády Erazmus vagy fia, Antal gyűjtése-e.

Nyárády-lapok az Ausztrál Államszövetség gyűjteményeiben

Nyárády Erazmus Gyula amerikai kapcsolatairól egyelőre keveset tudunk, s még kevesebb információnk van az ausztrál kapcsolathálójáról. Ennek kutatása ma már szinte kizárólag csak a herbáriumi lapok alapján lehetséges. Az Ausztrál Államszövetségben, három állam (Victoria, Új-Dél-Wales és Tasmania) botanikai közgyűjteményében is találhatóak Nyárády-lapok.

A melbourne-i Royal Botanic Gardens Melbourne gyűjteménye (National Herbarium) 23 darab, 1911–1947 közötti 16 egyéni és 7 kollektív (Emil Pop, Ghisa, Alexandru Borza, Bujorean, Stefureac) gyűjtésből származó kartont kezel. A Bulgária (16), Románia (6) és Moldova (1) területéről származó növények 10 növénycsalád tagjai, *Berberisek*, *Celtisek*, *Ceratodonok*, *Ficusok* és egyéb fajok.

A sydney-i The Royal Botanic Garden Sydney herbáriuma (National Herbarium of New South Wales) Nyárády 1911-ben végzett romániai (16) és magyarországi (1) terepmunkáiból származó 17 herbáriumi lapot tudhat magáénak (a taxonok több mint fele *Centaurea*).

A Tasmanian Museum and Art Gallery gyűjteménye (Tasmanian Herbarium) Hobartban 1 Nyárády-lappal büszkélkedhet. A cédulára vezetett adatok szerint egy *Genista* faj 1925-ben, Romániában gyűjtött példányáról van szó, mely feltehetőleg nem közvetlenül Nyárádytól került a gyűjtemény tulajdonába, hanem az ausztrál intézményközi cserekapcsolatok révén.

Nyárády hagyatéka az Egyesült Királyságban

Az angliai Royal Botanic Gardens Kew (Királyi Botanikus Kertek) herbáriuma (Herbarium), Londonban 25 Nyárády-lapot őriz. Valamennyi romániai gyűjtés az 1920–1931 közötti időszakból – 20 egyéni és 5 kollektív (Bujoreannal, Emil Poppal és Alexandru Borzával). A taxonok 7 növénycsaládot képviselnek, ezek közül az *Asteraceae* családból 3 *Centaurea*, a *Brassicaceae*

családból 6 *Alyssum* és a *Poaceae* családból 5 *Poa* faj is található a kollekciónban. Szintén Londonban, a Natural History Museum gyűjteményének (Herbarium) leltárában szerepel továbbá 40 „Nyárády” névvel ellátott lap, melyekről pontos információink egyelőre nincsenek.

Szóciában, Edinburghban a Royal Botanic Garden Edinburgh herbáriuma (Herbarium) Nyárády által gyűjtött és elsőként leírt *Alyssum* fajok (11) herbáriumi példányait őrzi. További 6 lap az *Alnus*, *Corylus*, *Cardamine*, *Campanula*, *Saxifraga* és *Tournefortia* növénynemzetségek 1–1, 1923 és 1926 között Magyarországon, illetve Romániában begyűjtött példányát tartalmazza. Az összesen 17 lapból álló kollekción 14 darabja egyéni, 3 darabja pedig kollektív (Bujorean, Alexandru Borza) gyűjtés eredménye.

A meise-i botanikus kert herbáriuma (Belgium)

A meise-i The Herbarium of Botanic Garden Meise Nyárády-kollekciója – a maga 18 lapjával, 16 taxonjával – az egyik legfontosabb külföldre került töredék, ugyanis (2 karton kivételével) egy jelentős gombapreparátum-gyűjteményről beszélhetünk. Nyárády mikológusként és növénykörtanosként kevésbé (szinte egyáltalán) nem volt ismert ez idáig a tudományos körökben. A Belgiumba került hagyaték tanúja annak, hogy a nyárádtoi származású tudóst a kolozsvári évei alatt – akadémiai taggá választása előtt, 1923–1947 között – igencsak érdekelték a növénykörtani szempontból is fontos gombanemzetségek (*Puccinia* stb.), s ilyen irányú kutatásokat Románia és Moldova területén is végzett.

Cseh és ukrán egyetemeken őrzött Nyárády-lapok

Nyárády és intézete kapcsolatokat ápolt különböző közép- és kelet-európai egyetemekkel. Ennek bizonyítékait két cseh és két ukrán egyetem herbáriumában is megtaláljuk. A Masaryk University gyűjteményében (Herbarium – Department of Botany and Zoology), Brno városában 11 Nyárády-lap található az 1912–1939 közötti időszakból, Magyarország és Románia területéről. 6 egyéni és 5 kollektív (Buia, Alexandru Borza és Péterfi) gyűjtésből származik: *Bifora*, *Caulis*, *Chaerophyllum*, *Prangos* (2), *Hieracium* (3), *Leucanthemum*, *Riccia* és *Stipa* fajok. A prágai Charles University in Prague herbáriumában (Herbarium – Department of Botany) további 2 taxon gazdagítja a cseh állam Nyárády-kollekcióját: egy Gheorghe Bujoreannal 1923-ban közösen gyűjtött és azonosított *Taraxacum* és egy Alexandru Borzaval 1933-ban gyűjtött és azonosított *Doronicum* faj.

Az ukrán Csernyivci (Csernovic) városában található Yu. Fedecovich Chernivtsi State University herbáriuma (Herbarium – Botany Department) a leltárában 8 tételt tüntet fel Nyárády Erazmus Gyula név alatt. Valamennyi 1926 és 1930 között végzett egyéni gyűjtésből származik Románia (7), illetve Bulgária (1) területéről: 5 *Alyssum* és 3 *Hieracium* faj. A szintén ukrán Ivan Franko National University of Lviv (Lemberg) növénygyűjteménye (Herbarium) 4, 1923 és 1925 között készült lapot birtokol (egyéni gyűjtések Románia területéről, az *Asteraceae* és a *Poaceae* családokból).

Kisebb kollekciónk (Örményország, Németország)

Kutatásom során számos olyan gyűjteményre bukkantam, ahonnan egyelőre csak néhány Nyárády Erazmus nevéhez kötődő lap került elő. Egyesek ezek közül azt jelzik számunkra, hogy Nyárády szakmai kapcsolatai Ázsia országainak irányába is kiterjedtek voltak. Az

Örményország fővárosában, Jerevánban található Institute of Botany of the National Academy of Sciences of Armenia herbáriumában (Herbarium) például egyetlen *Picris* (*Asteraceae*) található Nyárády-nak egy 1925-ös egyéni, romániai gyűjtőútjából.

Szintén kis számban találhatóak Nyárády-lapok a németországi közgyűjteményekben. A Botanischer Garten und Botanisches Museum Berlin herbárium (Herbarium Berlinense) mindössze 6 lapot tudhat magáénak (az 1924–1932-es periódusból, romániai és bulgáriai területekről, egyéni gyűjtésből), annak ellenére, hogy tudjuk, Nyárády állandó kapcsolatban állt a berlini botanikus kert és múzeum munkatársaival (F. Markgraf, L. Diels, R. Pilger), sőt a Notzblatt des Königl című intézményi folyóiratukban 1932-ben még cikket is közölt a kétes *Alyssum* fajokról.⁹⁴ Ugyancsak ebben az intézményben található 3 Nyárády Antal nevéhez kötődő herbáriumi lap is.

A közép-németországi jénai egyetem (Friedrich-Schiller-Universität Jena) herbárium (Herbarium Haussknecht) 3 lapot birtokol, melyek Nyárády nevéhez köthetőek. A három lap 1926–1928 közötti egyéni és kollektív (Emil Poppal) gyűjtés Romániából.

Végül érdemes megemlíteni a gaterslebeni Leibniz Institute of Plant Genetics and Crop Plant Research (IPC) herbáriumát (Herbarium), ahol Nyárády Erazmus Gyula két *Allium* faja (1949, Románia, egyéni gyűjtésből) mellett megtalálható fiának, Nyárády Antalnak egy jelentősebb, 15 lapból álló *Allium* gyűjteménye is.

Összegzés

Nyárády külföldre került herbáriumi lapjai tudománytörténeti jelentőségűek. A természettudós szerteágazó botanikai munkásságának és az itthon maradt – 90 000 lapból álló – herbáriumának ugyanis az „eszenciáját”, „rezüméjét” találjuk meg az európai, amerikai, ázsiai és ausztráliai közgyűjteményekben. Nyárády gondoskodott arról, hogy az általa fontosnak vélt (sok esetben az általa felfedezett és elsőként leírt) növényfajok szárított formában eljussanak botanikus kertekbe, természettudományi múzeumokba és egyetemek herbáriumába.

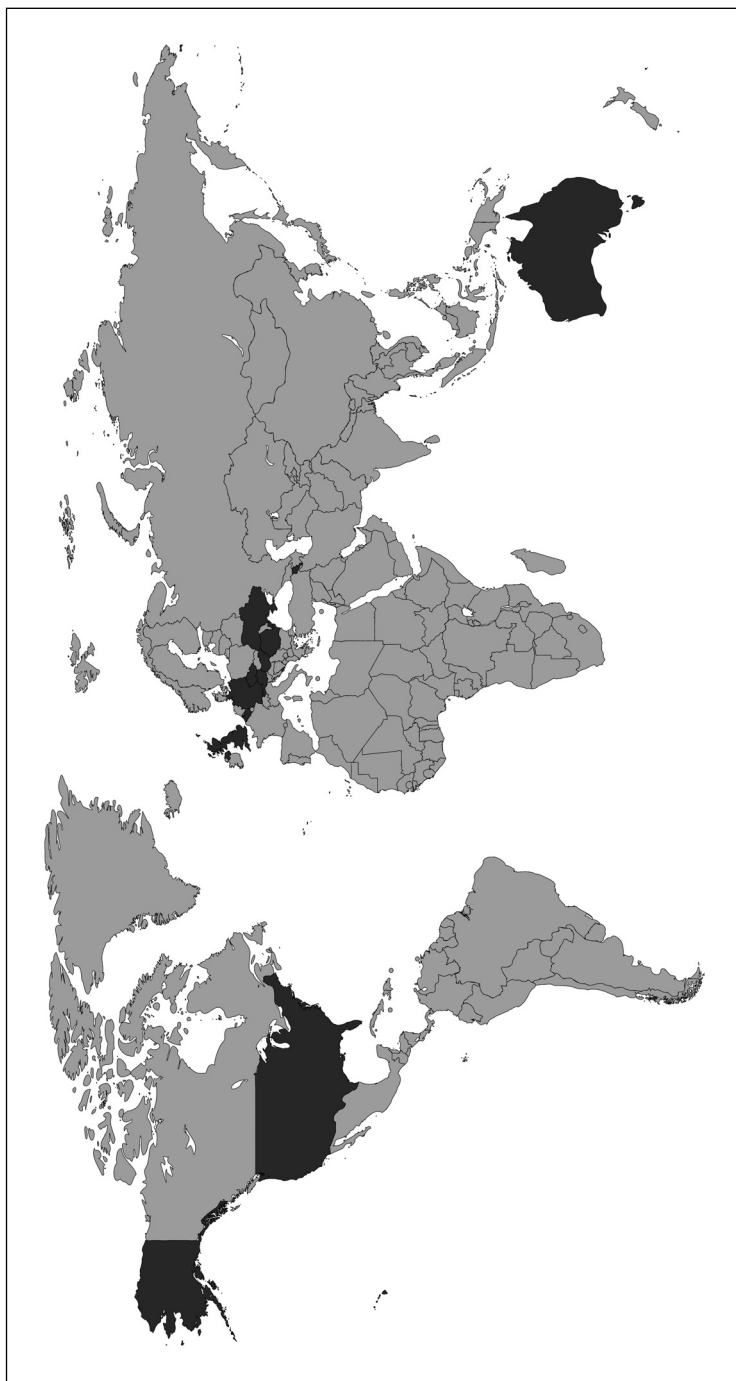
Az itt feltárt 18 külföldi herbáriumi gyűjtemény összesen közel félezer Nyárády-lapot (218 taxont) birtokol a nagyvilág különböző pontjain, 9 országban (*I. térkép*). A kutatásokat érdemes tovább folytatni, hiszen tudásunk van Nyárády-nak belgrádi, athéni, leningrádi, szófiai, genfi, bázeli, zürichi, torinoi, cagliari-i, brémai, weimari, zágrábi, amszterdami, krakkói, uppsalai és más kapcsolatairól is.⁹⁵

Ami a herbáriumi lapok küllemét illeti, érdemes megjegyezni, hogy Nyárády lapjai általában „szabályos nagyságúak voltak, keménypapírból, egy-egy lapra egyetlen faj volt ragasztva, esetleg alegységeivel együtt. A lap jobb alsó szélére kis cédula volt ragasztva a növény tudományos nevével, lelőhelyével, kitettséggel, rövid ökológiai jellemzésével, a begyűjtés idejével, a begyűjtő és meghatározó nevével.”⁹⁶ Külföldre került lapjainak döntő többsége szintén teljes értékű példány, a tudós ugyanis a szépen szárított növényeknek minden határozóbélyeget hordozó részét felhelyezte a kartonokra, a taxont pedig tudományos (latin)

⁹⁴ Nyárády Erazmus Gyula: *Die Klarstellung zweier zweifelhafter Alyssum-Arten*. Notizblatt des Königl. XI(1932). 107. szám. 631–635.

⁹⁵ Váczy Kálmán: *i.m.* 144–145.

⁹⁶ Uo. 76.

1. térkép. Országok, melyeknek közgyűjteményeiben eddigi ismereteink szerint Nyárády-lapok találhatóak (Nagy Zsolt, 2017)

nevével, gyűjtőhelyével, gyűjtési időpontjával (év, hónap, nap) együtt postázta. Az egyes lapokon található későbbi *revíziós* cédulák⁹⁷ csak az elmúlt fél évszázadban történt rendszertani, nevezéktani változásokat tükrözik, Nyárády ugyanis általában helyesen határozta meg az általa gyűjtött növényeket. E pontos gyűjtési adatok hozzárendelésének, egyéb tudnivalók (botanikai leírások, etnobotanikai ismeretek stb.) hozzácsatolásának köszönhetően herbáriumi lapjai nagy jelentőséggel bírnak nemcsak a növényföldrajzi, „rendszertani” és -nevezéktani kutatásokban, hanem más tudományterületek, így a már többször is említett etnobotanika, etnogeobotanika, etnofarmakobotanika, illetve művelődéstörténet terén is. Nélkülözhetetlen információkkal szolgálnak egyes növények népi neveire és felhasználásukra vonatkozóan, adatokkal (dátumok, helyszínek) kutatók tevékenységének, élettörténetének, kutatóútaknak, az intézmények közötti kapcsolatoknak, illetve a közgyűjtemények kialakulásának rekonstruálásához is.

E herbáriumkutatások, -feltárások időszerűségét talán értelmetlen volna kétségbe vonni, tudva, hogy a Google Tudós keresőprogram által a „herbárium” szóra eső találatok száma az utóbbi évtizedben elérte a 60 000-et,⁹⁸ valamint, hogy az idén februárban megrendezésre került *XII. Aktuális Flóra- és Vegetációkutatás a Kárpát-medencében* című nemzetközi konferenciának (vitaest, előadások stb.) központi témájául is a természettudományi gyűjteményeket, herbáriumokat választották.⁹⁹

Gyula Nyárády Erasmus's Legacy Found Abroad

Keywords: Gyula Nyárády Erasmus, herbarium, files which got abroad

The herbarium of Gyula Nyárády Erasmus has been assessed to contain around 90 000 sheets. During the past thirty years, the legacy of the famed botanist still found in public institutions and private collections across Romania and Hungary has been studied and processed by Kálmán Váczy, Sándor Bartha and especially Katalin Bartók. However, nothing is known about the sheets that had ended up outside Hungary or Romania. This study proposes to fill this gap to some extent: firstly, it draws attention to sheets from Nyárády's herbarium found in the inventory of the world's biggest botanical gardens, museums and universities of natural science; secondly, it goes into details about the circumstances of collecting the prepared taxa, and the conclusions that can be drawn from this; it presents the reasons why some sheets got abroad; and it adds more data to reconstruct Nyárády's social network. It also indicates that the heritage, now known to consist of around 90.000 sheets, can be completed with the sheets found abroad, as well as with previously unknown sheets now in the possession of local collections.

⁹⁷ Valódi *revízióról* akkor beszélhetünk, ha egy herbáriumi példány más taxonnak bizonyul, mint ami annak eredeti céduláján fel van tüntetve.

⁹⁸ Takács Attila–Nagy Tímea–Molnár V. Attila: *i.m.* 752.

⁹⁹ Szerk. Molnár V. Attila–Sonkoly Judit–Takács Attila: *Program és összefoglalók. XII. Aktuális Flóra- és Vegetációkutatás a Kárpát-medencében nemzetközi konferencia.* Debrecen 2018.